

vsem stanje brez kuge: nastopila je doba brezkužja, ne more pa pomeniti asepse. Tu je treba poiskati druge izraze, ker teh ne moremo prav razumeti in uporabljati. Operacija brez okužitve bi se imenovala kvečjemu brezokužitvena; toda to ni aseptična, ta ne gleda na učinek, marveč na postopek.

Večkrat beremo brez- v zvezi s pridevniki, izvedenimi iz samostalnika, n. pr.: drevo brez vej je brezvejno, ne pa brezvejnato, zakaj vejnat pomeni, da ima veliko vej (-at), zato pridevnika ne morem pametno vezati z brez-; ječmen brez res ni brezresast, marveč brezresen, kolikor bi sploh pridevnik delali; pridevnik resast pomeni nekaj drugega in ga ne moremo vezati z brez-; rak brez klešč ni brezkleščnat, ampak kvečjemu brezkleščen, pa tudi tega pridevnika ne potrebujemo, ker nam je dober kar rak brez klešč; kleščnat pa pomeni, da ima veliko klešč; ne moremo si zamisliti pametne predložne zveze brez s pridevnikom kleščnat, zato je seveda tudi sestava nemočoga. Napačno je, če vezemo brez s pridevnikom naraven; če Levstik pravi: Koseski črti vse, kar ni breznaravno ..., noče reči, kar je brez narave, marveč: kar ni nenaravno, pozitivno: ljubi vse nenaravno ali kar ni naravno.

Cudno pogosto — celo pri dobrih pisateljih — srečujemo brezslíšen, n. pr.: nad zibeljo plove luna v brezslíšnem toku; Hotela je, da bi bil ta vzdih čisto brezslíšen; Kot senca je brezslíšno odšla. Kaj naj pomeni ta brezslíšen, slutimo vsi, in vendar se pokaže nesmisel besede, če jo poskušamo presaditi v predložno zvezo: kot senca je odšla brez slíša, tok brez slíša ... ali kako? Ne gre. Osnova slíš- je izvedena neposredno od glagola slíšati, zato jo moremo zanikati le z ne-: česar ne slíšimo, nihče ne slíši, je neslíšno. Na to pogosto spako sem opozoril zato, ker se je preveč udomačila in smo otopeli za napačnost njene tvorbe in pomena. J. S.

STOPARICA

Z desk ljubljanske Drame smo pred nedavnim slišali izraza »štoparica« in »štopaj«. To je bilo sicer res v igri, kjer prevajalec marsikje posrečeno uporablja »pogovorni« jezik, ta dva izraza pa sta me vendarle zbudila. Poreče kdo, da naši športniki pač tako govorijo, živ krst da ne vidi v tem nič slabega; ali z isto pravico bi potem v hramu slovenske besede lahko »štopali luknje v nogavicah«.

Za »štoparico« kajpada nimamo v rabi nobene domače besede, ampak ali ne bi mogli, dokler se ne najde kaj boljšega, brez škode uporabljati »merilna ura« in glagol »meriti«? Tudi športniki bodo menda razumeli, če bo kdo ukazal »Meri!«, če bodo že imeli merilno uro v roki. J. G.

NE MRCVARIMO JEZIKA!

Pri nas je bilo od Levstikovih »Napak« naprej že veliko vseh mogočih »anti-barbarusov«, »sit«, »jezik očistimo peg«, »pogovorov s poslušalci«, »pod rešetom«, »v ogledalu«, »mimogrede«, »jezikovnih koticov« in podobnih priročnih rubrik v listih in radiu, v katerih so skrbni varuhi slovenščine sproti opominjali in še zdaj opominjajo na »plevel, ljuljko, snetje in smeti« v jeziku. Tudi drugi narodi v tem niso na boljšem, zato so tudi pri njih stalne rubrike »jezikovna policija«, »vozi desno«, »snaga« in podobno. Vendar vojska skrunilcev in divjih šoferjev ne upošteva prometnih predpisov, temveč vozi, kakor ve in zna, mrcvari jezik v vsakdanji rabi in s tem zastruplja, kuži in spravlja v nevarnost tudi svojo okolico. Danes je res veliko nujne naglice, vendar je tudi veliko prirojene površnosti. Zato se ni treba čuditi, da se marsikdo rajši zapiše v tečaj angleščine, francoščine, nemščine kakor pa v tečaj materinščine, čeprav bi tega lahko brez prevelikih stroškov popravil kar doma, med štirimi stenami, v družbi dobrih knjig naših najboljših mojstrov besede. A lepe knjige so žal že nekako v znamenju »preteklosti«, sodobno je kvečjemu še branje raznih »zelenih«, »rumenih« in podobno barvanih zvezkov z detektivskimi, kavbojskimi in drugače dinamičnimi »umetninami«. Da te niso pisane v lepem jeziku, je jasno. Ne avtorju ne prevajalcu ni šlo za jezik, temveč za fabulo. In tako se med mladino bolj in bolj širijo ljudje, ki ne berejo lepih knjig, hlastajo pa za vsemi jeziki sveta, vendar se pri nobenem ne ustavijo toliko, da bi spoznali njegove zakonitosti in lepote. Še najmanj pa poznajo seveda materinščino, ker se te kratko in malo ni treba učiti. Tropa afektirancev, ki se tako radi bahajo in spakujejo z vsako cvetko, da le ni domača, se pridružuje trop učencev »plakaterske slovenščine«. Tudi v njihovih rokah

jezik ni manj skrpucan, skrotovičen in zmrevanjen. O tem pričajo razni strokovni spisi, pisani sicer v latinici in s precejšnjim številom domačih besed, vendar tako nesrečno zloženi v stavke in misli, da so za navadnega bralca kot nedostopni rebusi, ki jih ni mogoče uganiti in razvozlati. To so primeri nekakšne »doktorske pisave«, ki jo more razbrati samo magister v lekarni, to je jezik raznih aktov, pisan v takem »esperantu«, da mu zlepa ne moreš blizu. To so žargoni, ki se zapirajo vase in dobivajo značaj tabujev kakor nekakšno srednjeveško padarstvo in čarovništvo.

Radi puščamo vsaki stroki njene nujno potrebne posebnosti v slogu in besedi, kakor priznavamo pokrajinam narečja, a poskušajmo tem umetno, dostikrat pod krinko zlagane strokovnosti govorečim »esperantistom« dopovedati, da so tudi oni Slovenci, da se dá tudi po pisarnah, v korespondenci, v strokovnih spisih pisati po slovensko, če kdo hoče in — zna.

Ker je med množico ljudi, ki se mora dan na dan srečevati s to »vsakdanjo« slovenščino, tudi dosti takih, ki se jim tako pisanje in branje upira, smo se odločili, da jim bomo dali v našem listu prostor in prilžnost, da bodo sprožili probleme, se oglasili v debati in se iz odgovorov mogoče tudi česa naučili, ne le zase, tudi za svojo okolico in za prihodnji rod.

To rubriko bi v listu radi napravili zanimivo in praktično; pisano brez učenjaških razprav, preprosto, vsakemu dostopno, obenem pa prijetno, če se le dá rajši obrnjeno na veselo plat. Konček mikavnosti bo seveda že v tem, ker bodo »cvetke« na videz natrgane na sosedovem vrtu, tako da bo hkrati izrabljena splošna človeška slabost, da rajši gledamo, kako jih kdo drug skupi, kakor da bi sami nastavljali pleča. V resnici pa ima tudi tepež po tuji grbi svarilno moč za naprej, saj prej ali slej predrami v nas zavest, da je šlo vsaj malo mogoče tudi na naš, ne le na sosedov račun...

Za začetek vzemimo dva taka zgleda iz vsakdanje prakse.

1. Pred časom sem bral v listu odstavek iz govora direktorja, ki je kolektivno takole prikazoval napredek: »Doslej je bilo naše načelo upravljanje z ljudmi, odslej bo upravljanje po ljudeh.« Čeprav sem stavek dvakrat prebral, mi kar ni hotel v zavest tisti pozitivni razloček reforme, ki ga je hotel poudariti govornik. Beseda »upravljati, upravljanje« je namreč še preveč nova, da bi imela ob sebi že zadosti gibčen aparat zvez in fraz. Od prej poznamo zvezo »upravljati šolo, premoženje, posestvo«, tudi »upravljati z zalogo, z denarjem«, čeprav nam je v tem pomenu bolj domač izraz »ravnati, gospodariti z zalogo, z denarjem«. Če je torej govornik rekel »upravljanje z ljudmi«, se je mogel v poslušalcih prebuditi nekakšen podoben vtis kakor pri »upravljanju z denarjem«. Med obema zvezama je namreč navidezna oblikovna podobnost, vendar pa velik pomenski razloček. Faza »upravljanja z ljudmi« v našem gospodarstvu je vendar značilna ravno po tem, da so »vodstva upravljala podjetje s pomočjo svojih kolektivov«, torej »s pomočjo ljudi« ali še bolje: ljudje so vodstvom pomagali pri upravljanju podjetij, zadrug, tovarn. In kakšen je napredek do stopnje »upravljanje po ljudeh«? Kakor v prejšnjem stavku predlog »s«, tako tudi v tem predlog »po« nekako ne more dati zvezi domačega in zgovornega pomena. Predlog »po« ima namreč predvsem drugačne funkcije: hoditi po cesti, tepsti po glavi, poslati po pismo, sporočiti po slu. Že v frazi »izrabljanje človeka po človeku« je slab in izginja. Kaj je torej hotel povedati govornik z besedami: »odslej bo upravljanje po ljudeh«? Kdor količkaj spremlja sodobni razvoj naše uprave in gospodarstva, bo zlahkoma rešil to uganko. Govornik bi bil namreč svojo misel bolj domače, pa tudi bolj razumljivo in učinkovito povedal nekako takole: »Doslej so se vodstva pri upravljanju podjetij opirala na pomoč kolektivov, odslej pa bodo kolektivi sami vodili podjetja, sami gospodarili z njimi (ali v njih), jih sami upravljali.« Približujmo ljudem dragocene pridobitve po domače in razumljivo, obenem pa tudi v lepem jeziku, da bo sad vsestranski!

2. S kupa raznih »humorističnih« javnih napisov si oglejmo le enega: »Opozorilo! Vsled obratovanja H. E.-Medvode, vodostaj v strugi Save niha, kopalci in ostali, čim opazite naraščanje vode bodite nato pozorni, ker vas ista lahko ogroža in povzroči nesrečo. H. E. Medvode.« Za danes besedila ne mislimo razčlenjevati. Omenimo naj le, da napis opozarja nase ne le s svojo optično ličnostjo in vidnostjo, temveč tudi s svojim »lepim« jezikom in pri tem »vzgaja« ne le kopalce, temveč tudi druge bralce. Kdo je kriv za tako reven napis? Predvsem tisti, ki ga je dal napisati, manj pa tisti, ki ga je napisal, saj je videti, da se je potrudil in ga zložil po svojih najboljših močeh po podobnih zgledih in receptih. Pomagajmo torej podjetju in oskrbimo mu dostojen, lepo sloveski napis, ko se barva na dosedanjih tablah vzdolž Save odluči. Uredništvo bo, mislim, rado primerno nagradilo najboljši »prevod«.

Janko Moder